

Международные гарантии независимости Украины в ретроспективном освещении
Смолянюк В. Ф.

Осуществлен политологический анализ международных гарантий независимости Украины в ретроспективном освещении. Показано, что международные гарантии — это совокупность содержательно родственных международно-правовых документов, подписанных государствами, в которых определены принципы и условия поддержания суверенитета Украины, ее территориальной целостности. Рассмотрены основные международные соглашения Украины по проблемам международных гарантий ее суверенитета.

Ключевые слова: суверенитет, международные гарантии независимости, национальная безопасность, внешняя политика, международное сотрудничество.

International guarantees of independence of Ukraine are in retrospective illumination
Smolyanuk V. F.

In the article the political science analysis of international guarantees of independence of Ukraine is carried out in a retrospective plan. It is rotined that international guarantees are an aggregate richly in content family international law documents of signed by the states principles and terms of maintenance of sovereignty of Ukraine are determind in which, to its territorial integrity, the basic international agreements of Ukraine are examined on issue of international guarantees of its sovereignty.

Key words: sovereignty, international guarantees of independence, national safety, foreign policy, international cooperation.

УДК 324. 84

Г. Ю. Васильєв, кандидат філософських наук, доцент, І. Г. Васильєва, кандидат філософських наук, доцент.

**ПОЛІТИКО — ПРАВОВА ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЇ
МАНІПУЛЮВАННЯ У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ**

У формуванні громадської думки як однієї з головних політичних технологій важливу роль відіграє маніпулювання — насильницьке нав'язування широким верствам населення такого оцінного ставлення до актуальних проблем дійсності, що відбиває

інтереси лише пануючих меншостей і спрямовано на збереження (або зміну) певного ладу. В статті розкрито головну мету маніпулювання — вплив на політичний вибір громадян країни, а також розглянуто найбільш «брудні» види маніпуляції громадською думкою у виборчій кампанії, їх у край негативний вплив на формування й розвиток політичної системи суспільства.

Ключові слова: влада, політичні технології, технологія маніпулювання, адміністративний ресурс, виборча кампанія.

Вирішальним чинником в обранні прихованих чи відкритих засобів впливу еліт, що борються за владу, є співвідношення їхніх інтересів з інтересами більшості громадян держави. Чим більше ці інтереси розходяться, тим небезпечніше стає використання відкритих методів — насильницьких засобів та фізичного примусу, і правлячі еліти широко застосовують приховані методи та засоби.

У практичній діяльності сучасних держав широко використовуються політичні технології — сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату в політиці. За допомогою політичних технологій розробляються та реалізуються стратегія і тактика ухвалення політичних рішень, впливу на громадську думку — підтримки конкретних політичних явищ, або навпаки, негативного ставлення до них. У будь-якій державі головним змістом виборчої кампанії стає боротьба за умонастрої, уподобання виборців.

Проблеми формування і використання виборчих технологій вже давно стали предметом досліджень західних учених. Останніми роками було оприлюднено чимало монографій і статей українських та російських авторів, які розглядають різні політичні технології, що застосовуються в період виборчої кампанії, зокрема в Україні та Росії. Конкретні способи і прийоми використання маніпулювання в пострадянській політиці вже висвітлювалися в українській та російській літературі[1].

Разом з тим проблеми маніпулювання як прихованого, аморального виду технології у виборчій кампанії досліджено явно недостатньо і залишаються особливо актуальними. У статті зроблено спробу розкрити й узагальнити найбільш «брудні» види маніпуляції громадською думкою у виборчій кампанії і показати їх у край негативний вплив на формування та розвиток політичної системи суспільства.

У будь-якій виборчій кампанії використовуються насамперед легальні технології, що відповідають вимогам законодавства. Порушення нормативних актів спричиняє відповідні санкції. При цьому залежно від галузевої належності нормативно-правової основи розрізняють три види відповідальності: відповідальність за виборчим правом; адміністративну відповідальність; кримінальну відповідальність.

Однак головний недолік законодавчої бази пов'язаний саме з визначенням об'єкта законодавчого регулювання та меж його діяльності. У більшості випадків використання політичних технологій залишаються за рамками законодавчого регулювання і є не тільки незаконними, а й

аморальними способами впливу на свідомість людини, навіювання їй ідей та оцінок, що не відповідають дійсності або її власним інтересам.

Цілеспрямований вплив на формування громадської думки здійснюється двома шляхами: науковим формуванням та маніпулюванням.

Наукове формування — це цілеспрямований вплив на процес утворення громадської думки шляхом поширення у масах наукового уявлення про характер суспільних процесів та їхніх проявів у конкретних ситуаціях. Наукове формування — ідеал, якого має прагнути суспільство.

Маніпулювання являє собою приховане керування людиною (групою), що здійснюється усупереч її бажанню і створює відповідно ілюзію самостійного вибору. Політичне маніпулювання — це приховане керування політичною свідомістю і поведінкою людей з метою примусити їх діяти (або не діяти) усупереч власним інтересам. Іншими словами, маніпулювання означає насильницьке нав'язування широким верствам населення такого оцінного ставлення до актуальних проблем дійсності, що відбиває інтереси лише пануючих меншостей і спрямоване на збереження (чи зміну) певного ладу. Це тип прихованого, неявного інформування та програмування намірів виборця; навіювання, яке базується на ігноруванні волі і ставленні до виборця як до засобу, знаряддя виконання чужих для нього інтересів. Маніпулювання — це і особливий добір інформації, і використання різних форм та засобів її поширення, і дезінформація — поширення перекручених чи неправдивих фактів і даних про реальну дійсність.

Залежно від цілей прихованого керування мисленням і поведінкою виборця добираються й відповідні прийоми. Наприклад, неповне, вибіркоче інформування про яку-небудь подію, що приводить до перекрученого уявлення про неї у виборця; або навпаки — лавинний потік інформації, що не дозволяє людині відрізнити головне від другорядного і приводить її до стану розгубленості. Найбільш часто використовуються ретельно розроблені й навіювані стереотипи, що не потребують спеціального смислового оброблення, але викликають запрограмовану реакцію. Так, у багатьох країнах під час виборчої кампанії створюються стереотипи образів кандидатів, «яких просувають», з котрими асоціюються набори позитивних якостей і моментів (мир, стабільність, ясність світогляду, добробут та ін.) і відповідно — негативних для неугодних, конкуруючих кандидатів.

Одним з важливих і найбільш часто використовуваних маніпуляційних прийомів є присвоєння окремим особам-кандидатам або їхнім діям однозначно позитивних чи негативних оцінок, причому використовуються «подвійні стандарти» при оцінюванні дій «свого» кандидата і суперника. Не менш важливим прийомом маніпулювання є поширення раніше невідомих широкій громадськості відомостей, а нерідко й сфабрикованих слухів, неблиць, які можуть зганьбити кандидата-конкурента.

Потужним інструментом, що впливає на підсвідомість людей, зброєю масового психопрограмування стали засоби масової інформації (ЗМІ). Замість переконання, логіки, заснованих на законі вільної волі, сучасні ЗМІ застосовують методи впливу на підсвідомість, тобто навіювання, тотальну

гіпнотизацію. Прийоми тут найрізноманітніші. Це фабрикація фактів, тобто пряма неправда. Фахівці-технологи вважають, що пряма неправда не застосовується лише тоді, коли її легко виявити. Але щоб неправда не виявилася, треба закладати у підсвідомість певні стереотипи, наприклад, добір «потрібних» подій для повідомлень. Вважається, що думками панує той, хто визначає структуру потоку інформації, хто добирає факти і події, перетворюючи їх у повідомлення. Це «сіра» пропаганда, що спеціально не ідентифікує своє джерело; «чорна» пропаганда, що видається за вихідну із іншого джерела, ніж справжній, і под.

Виграш, отриманий від маніпуляції, найчастіше використовується потай, оскільки одне з головних завдань маніпулювання — це перекладання відповідальності за програш на того, ким маніпулюють, створення та збереження в нього ілюзії волі вибору [2, с. 85].

ЗМІ беруть активну участь у маніпулюванні свідомістю мас при формуванні і пропаганді іміджу кандидата. За мистецьки виготовленим ЗМІ блискучим рекламним упакуванням виборцеві буває важко розрізнити справжні ділові і моральні якості кандидатів, визначити їхні політичні позиції. Такого роду рекламно-маніпулятивна діяльність перетворює вибір громадян з вільного свідомого рішення на формальний акт, заздалегідь запрограмований фахівцями з формування масової свідомості. Недарма ЗМІ називають «четвертою владою», тому що вони вже є інструментом колосальної сили, за допомогою якого стало можливим змінювати старі мисленнєві структури, цінності цілих народів, формувати атомізоване й легко маніпульоване суспільство.

Про вплив ЗМІ на перебіг і результати виборчих кампаній свідчать і витрати на них, що різко зросли, різних кандидатів. Так, за оціночним бюджетом виборчої кампанії одного із кандидатів у президенти України у 70 млн дол., на політичні технології доводиться 40 млн, у тому числі: телебачення 15 млн (10 — на центральне і 5 на регіональне), друковані ЗМІ — 15 млн, на виготовлення зовнішньої реклами -10 млн [3, с. 30].

Важливу роль у маніпулюванні у виборчому процесі відіграє й такий вид політичної технології, як адміністративний ресурс. Інститут політики України дав таке політико-правове роз'яснення поняття «адміністративний ресурс»: це «політологічний термін, уживаний для пояснення використання органами державної влади й місцевого самоврядування або кандидатом у народні депутати, які є службовцями, своїх повноважень для досягнення політичних або корпоративних цілей, шляхом порушення існуючого законодавства» [4, с. 2.]. Інакше кажучи, адміністративний ресурс використовують ті особи, які здійснюють функції влади або наділені адміністративно-розпорядницькими функціями. Це різного роду державні службовці, керівники та працівники органів місцевого самоврядування, керівники державних установ і підприємств, командири військових частин та інших воєнізованих установ тощо. Головна мета використання адміністративного ресурсу — вплив на політичний вибір громадян країни.

Адміністративний ресурс використовується в усіх країнах. Специфіка полягає у тому, що його застосування й одночасне виконання безпосередніх службових обов'язків представником владних структур неможливо розділити. Так, мер (губернатор, міністр та ін.), будучи одночасно кандидатом у депутати під час виборчої кампанії, може набагато частіше з'являтися на екранах телевізорів, у пресі, підкреслюючи важливість своєї службової діяльності. У той же час його конкуренти одержують лише обмежений час для виступу в ЗМІ.

Але не тільки цим обмежується специфіка адміністративного ресурсу. В цілому це явище протиправне, що не тільки порушує законодавство, але й виходить за межі моральних принципів демократичного суспільства. Використання адміністративного ресурсу виявляється в різних видах і формах — від відкритого фізичного насильства до найвитонченіших способів і методів морально-психічного впливу. Наприклад, найбільш сильного кандидата-суперника можна відсторонити від виборчого процесу на підставі сфабрикованого судового розгляду. Можна «зробити» аварію й виключити електроенергію перед виступом по телебаченню того самого кандидата. Податкові служби і санітарні інспектори можуть на законних підставах закрити банк або іншу солідну установу, якщо вони не підтримають кандидата від влади, і под.

Але можна вплинути й за допомогою інших способів. Так, «обробляти» виборців безпосередньо можуть командири військових частин, головні лікарі, директори шкіл, керівники вищих навчальних закладів. Найбільш сприятливі умови для впливу є в «закритих аудиторіях» — серед військовослужбовців строкової служби, студентів, осіб, які засуджені і відбувають покарання, тощо. Причому подальша робота «агітованих» нерідко ставиться в загрозову залежність від результатів голосування.

Застосування адміністративного ресурсу приводить до того, що волевиявлення виборців унаслідок голосування перебуває під істотним впливом державних чиновників. Разом з тим не можна й переоцінювати його вплив на результати виборів. Застосування адміністративного ресурсу не звільняє кандидата від необхідності формувати свою команду та розробляти стратегію і тактику, доводити виборцям, що він — саме той, хто їм потрібен зараз.

У всіх цивілізованих країнах сучасного світу виборчі кампанії не обходяться без застосування маніпулювання. Навіть у США, що вважаються країною з найбільш розвиненою демократією, вибори президента країни, конгресменів та сенаторів не обходяться без використання прийомів маніпулювання і реклами, які тісно пов'язані між собою і створюють в електорату уявлення про політика, досить далекі від реальності. Подібні явища характерні й для всіх інших країн Заходу. Фахівці-політтехнологи і іміджмейкери професійно займаються створенням привабливих для виборців образів політичних діячів, визначають і наполегливо рекомендують кандидатам не тільки форму одягу і манери поведінки, а й зміст виступів, що

бувають безліччю привабливих обіцянок, які, як правило, забуваються незабаром після перемоги на виборах.

Широкі можливості використання найрізноманітніших засобів маніпулювання приводять до того, що виборцям важко (якщо взагалі можливо) розрізнити справжні ділові й моральні якості кандидата, визначити його політичні позиції. Такого роду маніпуляція перетворює вибір громадян із вільного свідомого рішення на формальний акт, заздалегідь запрограмований фахівцями з формування масової свідомості.

Проте у країнах Заходу політичне маніпулювання трохи обмежується, по-перше, відносно високим рівнем життя більшості громадян, стабільність становища яких не пов'язується із черговими виборами на будь-якому рівні; по-друге, наявністю демократичних інститутів, які багато роблять для забезпечення законності й прозорості виборчої кампанії. Значно складніша справа у більшості постсоціалістичних країн, які встали на шлях демократизації, але ще зберігають важку спадщину тоталітаризму. Тут рівень життя більшості населення вкрай низький, а демократичні інститути тільки формуються й не справляють серйозного впливу на діяльність владних структур.

На сьогодні практично в усіх країнах, що входили до складу СРСР, внаслідок вкрай нерівномірного розподілу ВВП відбулася поляризація суспільства на багатих і дуже багатих, з одного боку, і бідних і дуже бідних — з другого. Наприклад, в Україні, за даними офіційної статистики, у середині 90-х років ХХ ст. було: багатих — 3%, середніх — 13%, бідних, за різними даними, від 71 до 87%. За експертними оцінками, відношення доходів найбільш багатих 10% населення до 10% найбільш бідних для України становить 35,4 [5, с. 559]. Насправді ж, більше 100, тоді як у західних країнах цей показник коливається від 4 до 6 разів.

Отже, успіх боротьби зумовлюється багатьма чинниками, але серед них найважливіше місце посідає імідж політика або претендента, який бажає ним стати [6, с. 4].

Організовані зловживання з боку органів влади, порушення закону і відповідних зобов'язань перед ОБСЄ щодо демократичних виборів в Україні зафіксувала місія міжнародних спостерігачів під егідою ОБСЄ. Спостерігачі відзначили, що державні структури проводили цілеспрямовану кампанію примушування державних службовців у медичних та освітніх установах до голосування за нині діючого Президента, а також до того, щоб ці службовці впливали на своїх пацієнтів, рідних і студентів з метою голосувати таким самим способом [7, с. 2].

Останніми роками в політичному житті України відбулися досить істотні зміни. У Верховній Раді із представників різних фракцій сформувалася депутатська більшість. Вона є нестійкою, значною мірою штучною, але все ж таки на певний час здатна приймати важливі для держави закони. Намітилася тенденція (хоча й не дуже помітна) до зростання матеріального добробуту найбільш знедолених соціальних груп населення. Однак у цілому соціально-політична обстановка в країні вкрай складна і

напружена. Як і раніше, політична влада залишається нелегітимною, більшість населення їй не довіряє. Результати загальноукраїнського опитування, проведеного Центром соціальних і політичних досліджень і фондом «Демократичні ініціативи» на початку лютого 2004 р., показали: 63,8% громадян вважають, що всі процеси в Україні відбуваються не в тому напрямку, і лише 18,3% респондентів дотримуються протилежної оцінки [8, с. 3]. Можна припустити, що в такій ситуації владні структури не тільки не скоротять, а й примножать використання усіляких технологій політичної маніпуляції, аби вийти з майбутньої президентської виборчої кампанії з мінімальними для себе втратами та витратами.

Конституція України проголосила Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Однак за роки незалежності в Україні склався суспільно-політичний лад, досить далекий від демократії, соціальної і правової держави. У ньому ще зберігаються істотні риси тоталітарного режиму, в якому продовжуються керування свідомістю людей, контролювання та програмування їхніх ціннісних орієнтацій і напрямку думок. Подолання цього негативного, антигромадського явища можливе лише на шляху розвитку в суспільстві демократичних інститутів.

Подальша демократизація виборчої кампанії, зведення до мінімуму маніпулювання можливі при дотриманні вимог, що ставляться до сучасної демократичної країни. Серед них визначають такі:

- вибори посадових осіб як запорука конституційного контролю за рішеннями уряду;
- вільні, чесні вибори, що часто проводяться і процедура проведення яких виключає механізм примушування громадян до участі в них;
- свобода вираження громадянами своїх поглядів, критики ідеології, режиму, уряду, влади взагалі;
- вільний доступ до альтернативних, незалежних джерел інформації, законодавчий захист свободи слова;
- автономія асоціацій, право громадян створювати політичні партії і «групи інтересів»;
- загальні громадянські права [9, с. 84-86].

Література

1. Андросова, И. Г. Факторы, влияющие на поведение электората / И. Г. Андросова // Актуальные проблемы современной науки. — 2008. — № 2; Королько, В. Передвыборча комунікаційно-агітаційна кампанія: політичний феномен, структура, функції / В. Королько // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 1; Кочубей, Л. Выборчі технології — не виборчі маніпуляції / Л. Кочубей // Віче. — 2003. — № 8; Полторац, В. Політичний маркетинг та організація виборчих компаній / В. Полторац // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № — 1; Селемгареєва, Л. С. СМИ и общественное сознание: влияние, проблемы, технологии / Л. С. Селемгареєва // Вест. електрон. и печат. СМИ. — 2007. — Вып. 2 та ін.
2. Пугачев, В. П. Технологии скрытого управления в современной российской политике / В. П. Пугачев // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 12. Полит. науки. — 2003. — № 3.
3. Бизнес. — 2004. — № 11 (582).
4. Що таке адмінресурс // Голос України. — 2003. — № 36.

5. Основи демократії / за заг. ред. А. Колодій. — К., — 2002.
6. Невская, Т А. Формирование имиджа кандидата в выборные органы власти / Т. А. Невская. — М., 2008.
7. Предварительное Заявление представителей ОБСЕ //Голос Украины. — 1999. — № 151. — 17 нояб.
8. Політика і час. — 2005. — № 7 (236).
9. Даль, Р. О демократии / Р. Даль. — М., 2000.

ПОЛИТИКО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА ТЕХНОЛОГИИ МАНИПУЛИРОВАНИЯ В ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КАМПАНИИ

Васильев Г. Ю., Васильева И. Г.

В формировании общественного мнения как одной из политических технологий важную роль играет манипулирование — насильственное навязывание широким слоям населения такого оценочного отношения к актуальным проблемам действительности, которое отражает интересы только господствующего меньшинства и направлено на сохранение (или смену) определенного строя. В статье раскрыта главная цель манипулирования — воздействие на политический выбор граждан страны, а также рассмотрены наиболее «грязные» виды манипулирования общественным мнением в избирательной кампании, их крайне негативное влияние на формирование и развитие общества.

Ключевые слова: власть, политические технологии, технология манипулирования, административный ресурс, избирательная кампания.

POLITICAL AND LEGAL ESTIMATE OF MANIPULATION TECHNOLOGY AT ELECTION CAMPAIGN

Vasul'ev G. I., Vasul'eva I. G.

Abstract

While building up a public opinion as one of the main political technologies, manipulation plays an important role. Manipulation means to impose to broad masses such an attitude to the urgent problems that reflects only ruling minorities interests and aim at preservation (or change) a social system.

The present article deals with revealing the main purpose of manipulation, i.e its influence upon political option of the citizens as well as 'the dirtiest' types of manipulation by a public opinion at election campaign and its extremely negative influence on forming and development the political system of the society.

Key words: power political technologies, manipulation technology, administrative resource, election campaign.

УДК 316:3

В. Я. Зимогляд, кандидат філософських наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано теоретичні і методологічні аспекти формування та розвитку громадянського суспільства. Розглянуто діалектику загального і регіонально-особливого у громадянському суспільстві, сутність регіональної організації суспільства, умови і якість життя.

Ключові слова: суспільство, громадянське суспільство, територіальна спільність, регіон, якість життя, умови життя.

Актуальність теми. Громадянське суспільство — це та об'єктивна цінність, завдяки якій закладаються і розвиваються найважливіші підвалини суспільної свободи та соціальної справедливості соціуму. Високий теоретико-методологічний статус концепції громадянського суспільства визначається тим, що у поєднанні із сучасним спеціально науковим знанням і практикою категорія «громадянське суспільство» забезпечує не тільки пізнання власних своєрідних функцій та складних структурних взаємозалежностей, а й у процесах практичного застосування сама стає одним із чинників організації практичної діяльності і повсякденного досвіду. В такому демократичному суспільстві чітко розділено інтереси держави (загальні) та інтереси громадянського суспільства (приватні). Громадянське суспільство слід розуміти як сукупність недержавних об'єднань громадян, що мають індивідуальні та групові інтереси [1, с. 164]. Само ж поняття громадянського суспільства необхідне сьогодні нам, якщо ми бажаємо зрозуміти значення, природу і механізми переходу до демократії, знайти шляхи виходу українського соціуму із міфологізованої свідомості, повірити в Україну як культурний, етнічний та цивілізовано суспільний проект.

Розбудова громадянського суспільства в Україні — необхідна і своєрідна відповідь на виклики сучасності. Стратегія розвитку українського соціуму в умовах політичної трансформації полягає у необхідності та здатності тематизувати достатню визначеність підходів до свободи, рівності, солідарності — до активів національного демократичного, правового, громадянського суспільства, що являє собою політико-соціальний проект структурного перетворення публічної влади і всієї соціальної організації соціуму.

Головна мета для України періоду демократичного транзиту — демократичне громадянське суспільство як тип соціальної організації, а не демократії як зовнішньої форми управління. Громадянське суспільство на